

SYVÄLUOTAUS

Elina Maaniitty

Tautien historiaa pandemian keskellä

SKS julkaisi keskellä covid-19-pandemiaa uuden painoksen Eila Linnanmäen väitöskirjasta *Espanjantauti Suomessa: Influenssapandemia 1918–1920*.¹ Kyseinen uusintapainos toimi innoittajana tälle syväluotaukselle, jonka tarkoituksena on esitellä eräitä tautihistorian alaan luettavia teoksia. Valikoima ei ole millään muotoa kaikenkattava, sillä tautihistoriallista tutkimusta on kansainvälisellä tasolla tehty valtavasti. Sen sijaan käsittelen tässä lyhyesti erilaisia tapoja, joilla tautihistoriaa on tutkittu ja kirjoitettu. Olen valinnut teoksia, jotka ovat nykytilanteen kannalta kiinnostavia ja ryhmitellyt ne lajityypeittään. Lisäksi kommentoin sitä kiinnostusta, jota media on koronaviruspandemian vuoksi kohdistanut tautihistoriaan, sekä mediahuomioon usein sisältyneiden yksioikoisten vertailujen ongelmallisuutta, joka liittyy yleisemminkin menneisyyden epidemioista esitettyihin kuvailuihin. Historian tautiepidemioiden käsittelyssä jää usein huomiotta niihin linkittyvien ilmiöiden ja pitkän aikavälin vaikutusten kompleksisuus niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin kannalta. Yksinkertaistetuille narratiiveille on tilausta, mutta niihin liittyy ongelmia paitsi tutkimusetiikan myös nykyhetken näkökulmasta.

Espanjantauti Suomessa on erittäin ansiokas teos. Alun perin vuonna 2005 julkaistua teosta voi jo perustellusti pitää suomalaisen tautihistoriallisen tutkimuksen klassikkona. Uuden painoksen ottaminen on kustantajalta ilahduttava päätös, sillä lääketieteen, tautien ja terveyden historia on viime vuosina kasvattanut suosiotaan opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden keskuudessa. Teos edustaa sellaista epidemiahistoriallista traditiota, jossa tietyn taudin tietynä aikana aiheuttamaa epidemiaa tarkastellaan mahdollisimman perinpohjaisesti; pyritään siis muodostamaan kokonaiskuva epidemiasta vaikutuksineen. Tähän perinteeseen kuuluvat tyypillisesti epidemian saapumisen, etenemisen ja laantumisen kartoittaminen, kuolleisuuden tarkka käsittely sekä torjuntatoimenpiteiden esittely ja arviointi. Nämä piirteet määrittävät myös Linnanmäen tutkimusta, jonka lähdetyö on tehty huomattavan huolellisesti ja kattavasti.

Tilastollista materiaalia löytyy sivuilta runsaasti, ja teos käykin systemaattisesti läpi espanjantautina tunnetun influenssapandemian vaikutuksia eri puolilla Suomea. Teoksen rakenne on perinteisen

¹ Eila Linnanmäki, *Espanjantauti Suomessa. Influenssapandemia 1918–1920*. SKS 2020.

tautihistoriallinen ja sellaisena hieman raskas. Esimerkiksi epidemian aiheuttamaa kuolleisuutta käsitellään perin yksityiskohtaisesti ja tilastopainotteisesti. Tätä kuitenkin tasapainottavat aikalaiskuvaukset ja yksittäisten ihmisten muistelut, joita Linnanmäki lainaa usein. Lainauksissa pääsevät esiin hyvin monenlaiset äänet, ja epidemian vaikutusten monisyisyys välittyy niiden kautta tavalla, joka herättää ajatuksia nykyisessä maailmantilanteessa.

Erityistä kiitosta *Espanjantauti Suomessa* ansaitsee epidemian paikallistason vaikutusten kuvauksesta, etenkin syrjäisempien seutujen kuten Inarin kohdalla, sekä punavankileirien kuolleisuuden ja niillä toimineiden lääkäreiden ja hoitajien voimattomuuden kokemusten esiintuomisesta. Toivoa sopiikin, että uuden painoksen myötä Linnanmäen tutkimuksen löytää yhä useampi tautien ja lääketieteen historiasta kiinnostunut.

Teokset, joissa seurataan yhtä epidemiaa ja pyritään selvittämään sen vaikutuksia ja siihen liittyviä ilmiöitä mahdollisimman laajalti, ovat muutenkin merkittävä osa tautihistorian tutkimuskenttää. Tällainen lähestymistapa on esimerkiksi Karl-Erik Frandsenin teoksessa *The Last Plague in the Baltic Region 1709–1713*, joka ilmestyi vuonna 2010.² Se käsittelee Itämeren piirin viimeistä ruttoepidemiaa, joka aiheutti huomattavaa tuhoa Suomessakin. Toisin kuin nimi antaa ymmärtää, Frandsen ei kuitenkaan kuvaile epidemian kulkua laajemmin Itämeren alueella, vaan pitäytyy pitkälti tiettyjen Tanskan alueiden käsittelyssä. Jonkin verran huomiota kohdistetaan myös Skooneen ja eräisiin pohjoissaksalaisiin kaupunkeihin, mutta tämä jää vähäiseksi. Teoksella on runsaasti ansioita, ja erityisesti eri paikkakuntien kuolleisuudesta koostetut taulukot ovat kiinnostavia. Lopuksi, vyörytettyään ensin tutkimustuloksiaan lähes viidensadan sivun verran, Frandsen esittää epidemiasta yhteenvetona kaksitoista teesiä, joille hän ei kuitenkaan kirjassa anna aivan niin vankkoja perusteluja kuin olisi suotavaa. Hän esimerkiksi katsoo karanteeneilla ja eräillä hoitomuodoilla todella olleen vaikutusta ja kuvaa ruton tuhojen epätasaisuutta, mikä onkin ruttoepidemioille tyypillinen piirre. Myös vähemmän konkreettiset, mutta vaikutuksiltaan yhtä lailla tärkeät ilmiöt, kuten joidenkin viranomaisten taipumus vähätellä epidemian vaaroja tai suoranaisesti kieltäytyä uskomasta sen olemassaoloon, pääsevät teeseissä esiin. Nämä huomiot ovat nykytilanteesta tarkasteltuina kiinnostavia.

² Karl-Erik Frandsen, *The Last Plague in the Baltic Region 1709–1713*. Museum Tusulanum Press 2010.

Samaa aihepiiriä käsittelee Bodil E. B. Perssonin kymmenisen vuotta vanhempi väitöskirja *Pestens gåta: Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåne*.³ Se on alueellisesti rajatumpi, mutta huomattavasti monipuolisempi ja yksityiskohtaisempi kuin Frandsenin teos, ja kuvaa paitsi ruttoepidemian etenemistä ja vaikutuksia, myös samoihin aikoihin esiintyneitä kulkutauteja. Kirjoittaja hyödyntää valtavaa lähdeyötään kekseliäästi ja havainnollistaa sitä lukuisin taulukoin ja kaavioin. Tämäkin teos on yli viisisataasivuinen ja paikoin varsin tekninen, mutta selkeästi ja mukaansatempaavasti kirjoitettu. Kuten *Espanjantauti Suomessa* -teosta, myös Perssonin tutkimusta voi varauksetta suositella historian epidemioista ja niihin linkittyneistä ilmiöistä kiinnostuneille.

Toinen tyypillinen lajityyppi tautihistoriassa ovat teokset, joissa tarkastellaan tiettyä tautia ”kautta historian” tai vähintäänkin sitä, kuinka se on esiintynyt tietyllä alueella pitkällä aikavälillä. Tällaisia teoksia on kirjoitettu varsinkin tunnetuimmista ja pelätyimmistä kulkutaudeista, ennen kaikkea rutosta. Myös isorokko, espanjantauti ja tuberkuloosi ovat olleet kattavasti edustettuina. Tyypillisiä esimerkkejä ovat Britt-Inger Purasen väitöskirja *Tuberkulos: En sjukdoms förekomst och dess orsaker. Sverige 1750–1980*⁴ vuodelta 1984 ja Helene Castenbrandtin väitöskirja *Rödsot i Sverige: En sjukdoms demografiska och medicinska historia* vuodelta 2012.⁵ Samantyyppinen on myös Peter Sköldin erittäin monipuolinen *The Two Faces of Smallpox: A Disease and its Prevention in Eighteenth- and Nineteenth-Century Sweden*, niin ikään tekijänsä väitöskirja vuodelta 1996.⁶ Teokset noudattavat pitkälti samaa kaavaa, ja ovat varsin kattavia esityksiä käsittelemiensä tautien vaikutuksista. Hieman kyseenalaisena voi kuitenkin pitää ruotsalaisille tutkimuksille tyypillistä tapaa rajata käsiteltävät aineistot ja väestöt vain nykyrajojen mukaiseen Ruotsiin, silloinkin, kun tarkastellaan 1700-lukua.

Erityisesti rutosta on kirjoitettu myös lukuisia populaarimpia teoksia, joissa sitä käsitellään hyvin laajasti. Tuoreehko ja ilahduttavan monipuolinen kotimainen esimerkki on Lena ja Larry Huldénin sekä Kari Heliövaaran teos *Rutto* vuodelta 2017.⁷ Teos ansaitsee erityistä kiitosta aidosti globaalista

³ Bodil E. B. Persson, *Pestens gåta. Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåne*. Historiska institutionen vid Lunds universitet 2001.

⁴ Britt-Inger Puranen, *Tuberkulos. En sjukdoms förekomst och dess orsaker. Sverige 1750–1980*. Umeå Studies in Economic History 7. Umeå 1986 [1984].

⁵ Helene Castenbrandt, *Rödsot i Sverige 1750–1900. En sjukdoms demografiska och medicinska historia*. Göteborgs universitet 2012.

⁶ Peter Sköld, *The Two Faces of Smallpox. A Disease and its Prevention in Eighteenth- and Nineteenth-Century Sweden*. Umeå University 1996.

⁷ Lena Huldén, Larry Huldén & Kari Heliövaara, *Rutto*. Like 2017.

lähestymistavastaan ja sen tähdentämisestä, että ruttoepidemioiden todellisuus ja vakava uhka ihmiskunnalle myös tulevaisuudessa.

Huomionarvoinen uutuuksien joukossa on John Hendersonin vuonna 2019 julkaistu *Florence Under Siege: Surviving Plague in an Early Modern City*.⁸ Selviytymistä ja torjuntatoimenpiteitä korostava teos on kiinnostavasti erilainen kuin monet aiemmat ruttokuvaukset. Se nostaa esille paitsi epidemian erilaiset lieveilmiöt ja valtasuhteiden merkityksen, myös ihmisten väsymättömät pyrkimykset auttaa toisiaan ja pysyä kiinni elämässä. Tämä poikkeaa dramaattisesti kaunokirjallisuuden ja populaarikulttuurin tyypillisistä esityksistä, joissa ihmiset hylkäävät lähimmätkin ystävänsä ja perheenjäsenensä ja käyttäytyvät joko itsekkäästi tai itsetuhoisesti. Jälkimmäiset hallitsevat usein mielikuviamme historian epidemioista, joten tällaisten käsitysten selkeä ja perusteltu oikominen on ensiarvoisen tärkeää.

Samaa 1630-luvun epidemiaa Firenzessä käsittelee myös huomattavasti vanhempi teos, Giulia Calvin *Histories of a Plague Year: The Social and the Imaginary in Baroque Florence*, jonka italiankielinen alkuteos julkaistiin vuonna 1984.⁹ Muista tässä mainituista teoksista poiketen siinä käytetään kulttuuri- ja mikrohistoriallisia näkökulmia, ja se onkin kiinnostavan moniääninen. Paiseruton kolmatta pandemiaa käsittelevä Carol Benedictin *Bubonic Plague in Nineteenth-Century China* vuodelta 1996 puolestaan tarkastelee vaikuttavasti erilaisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ilmiöitä, jotka vaikuttivat epidemian kulkuun.¹⁰ Benedict esimerkiksi selittää ansiokkaasti, kuinka Hong Kongin brittihallinnon ja paikallisen väestön välinen epäluottamus ja hallinnon epäoikeudenmukaisiksi koetut toimet sekä ymmärryksen puute paikallista kulttuuria kohtaan pahensivat tilannetta merkittävästi.

Aivan omanlaisensa tautihistoriallinen teos on vuonna 1935 julkaistu *Rats, Lice and History*.¹¹ Se on poikkeuksellinen jo lähtökohdiltaan, sillä kirjoittaja Hans Zinsser oli lääkäri ja bakteriologi, joka tutki pilkkukuumetta, eristi sitä aiheuttavan bakteerin ja kehitti tautia vastaan rokotteen. Henkilökohtaisesta ”salapoliisiperspektiivistä” kirjoitettu, historiaan sekä tarkastelun kohteena olevaan tautiin harvinaisen nöyrästi suhtautuva teos sai omana aikanaan valtavan suosion ja kuuluu edelleen tautihistorian klassikoiden joukkoon. Kieleltään kaunis teos on kiinnostava varsinkin siksi,

⁸ John Henderson, *Florence Under Siege. Surviving Plague in an Early Modern City*. Yale University Press 2019.

⁹ Giulia Calvi, *Histories of a Plague Year. The Social and the Imaginary in Baroque Florence*. University of California Press 1989.

¹⁰ Carol Benedict, *Bubonic Plague in Nineteenth-Century China*. Stanford University Press 1996.

¹¹ Hans Zinsser, *Rats, Lice and History*. Bantam Books 1971 [1935].

että se keskittyy nimenomaan taudin ja taudinaiheuttajan historian kuvaamiseen; Zinsser itse toteaaakin sen olevan yritys kirjoittaa ”pilkkukuumeen elämäkerta”.

Kolmas keskeinen tautihistorian lajityyppi ovat teokset, joissa esitellään useita epidemioita aiheuttaneita tauteja, joko tietyllä alueella tietyinä ajanjaksona esiintyneitä tai yleisemmin. Suomalaisia esimerkkejä tästä ovat Mika Kallioisen vuonna 2005 julkaistu *Rutto ja rukous: Tartuntataudit esiteollisen ajan Suomessa*¹² sekä Heikki S. Vuorisen *Tauti(n)en historia* vuodelta 2002.¹³ Molemmat toimivat erinomaisina johdatuksina tautihistoriaan, ja varsinkin jälkimmäinen on erittäin laaja-alainen. Vuorisen *Tautinen Suomi 1857–1865*¹⁴ vuodelta 2006 puolestaan esittelee etenkin piirilääkäreiden kertomuksiin nojaten Suomessa esiintyneitä tauteja ja pyrkimyksiä torjua niitä. Kansainvälisellä tasolla tällaisia tautihistoriallisia yleisteoksia löytyy runsaasti; esimerkkinä mainittakoon J. N. Haysin *Epidemics and Pandemics: Their Impact on Human History* vuodelta 2005.¹⁵ Se antaa perustiedot useista historiaan vaikuttaneista taudeista ja suurimmista niiden aiheuttamista epidemioista.

Vaikka kyse ei varsinaisesti olekaan tautihistoriallisesta teoksesta, myös Hanna Nikkasen ja Antti Järven vuonna 2014 julkaistu teos *Karanteeni. Kuinka aids saapui Suomeen*¹⁶ on nykytilanteessa mielenkiintoinen ja ansaitsee tutkivan otteensa vuoksi tulla huomioiduksi myös tautien historian kentällä. Runsaasti haastatteluaineistoa hyödyntävästä kirjasta välittyvät uuden, tuntemattoman taudin herättämä pelko, ennakkoluulojen seuraukset, torjuntatoimenpiteiden suunnittelun vaikeus, kansalaisjärjestöjen toiminnan keskeisyys sekä karanteenien ja häpeän keskellä eläminen. Teos on moniäänisyydessään erittäin onnistunut.

Kuinka käsitellä tautien historiaa?

Kuluneen vuoden aikana tautihistoria on ollut valtavan huomion kohteena niin Suomessa kuin muuallakin. Kotimaisessa mittakaavassa pienen ja yleensä varsin hiljaisen alan äkillinen joutuminen tiedotusvälineiden valokeilaan on ollut yllättävä ja herättänyt varmasti monissa tautien ja lääketieteen historian tutkijoissa ristiriitaisia tunteita. Mediahuomion mittakaavaa kuvaa mainiosti Heini Hakosalon ja Annastiina Mäkilän hiljattain Tutkijaliiton blogissa julkaisema kirjoitus

¹² Mika Kallioinen, *Rutto ja rukous. Tartuntataudit esiteollisen ajan Suomessa*. Atena 2005.

¹³ Heikki S. Vuorinen, *Tauti(n)en historia*. Vastapaino 2002.

¹⁴ Heikki S. Vuorinen, *Tautinen Suomi 1857–1865*. Tampere University Press 2006.

¹⁵ Hays, J. N., *Epidemics and Pandemics. Their Impact on Human History*. ABC-CLIO 2005.

¹⁶ Hanna Nikkanen & Antti Järvi, *Karanteeni. Kuinka aids saapui Suomeen*. Siltala 2014.

”Epidemiahistoria mediassa kevään ja kesän 2020 aikana”.¹⁷ Kirjoittajat käyvät systemaattisesti läpi tautihistoriaa käsitteleviä uutisia useista niin suomalaisista kuin ulkomaisistakin medioista ja kuvailevat sitä, kuinka menneisyyden epidemioita on niissä käsitelty. He mainitsevat myös kysymyksen, jota moni median haastattelupyyntöihin vastaava tautihistorioitsijoita on epäilemättä joutunut pohtimaan: kuinka korostaa, että esimerkiksi historian ruttoepidemioiden aiheuttama kuolleisuus oli valtavan paljon korkeampaa kuin covid-19-taudin aiheuttama, ilman että tämä huomio tulkitaan nykytilanteen vakavuuden ja rajoitustoimenpiteiden tärkeyden vähättelyksi? Tätä olen myös itse joutunut punnitsemaan viimeisen vuoden aikana.

Kuolleisuuslukujen vertailujen ongelmallisuutta vaikeampi kysymys liittyy olosuhteiden eroihin. Tautiepidemioiden todellisuus esiteollisissa yhteiskunnissa, ennen modernia lääketiedettä ja nykyaikaisia mahdollisuuksia hygieniasta huolehtimiseen, poikkeaa nykyisestä niin dramaattisesti, että historian epidemioiden vertaaminen koronaviruspandemiaan on aina haastavaa ja usein tarpeetonta. Tällaisia huomioita on kuitenkin vaikea tuoda esille vaikkapa uutishaastatteluissa, joissa halutaan ytimekkäitä ja selkeitä vastauksia.

Se, että menneisyyden suuret epidemiat olivat tuhovoimaltaan ja totaalisuudeltaan aivan toista luokkaa kuin koronaviruspandemia – jopa siinä määrin, ettemme nykyperspektiivistä voi oikeastaan edes niiden todellisuutta kuvitella – ei tee nykyisestä pandemiasta yhtään vähemmän vaarallista, torjuntatoimenpiteistä yhtään vähemmän tärkeitä eikä koronavirustautiin menehtyneiden, sen jälkioireiden kanssa elävien ja sen vuoksi läheisiään menettäneiden ihmisten kärsimyksistä yhtään vähemmän traagisia. Pinnalliset vertailut voivat olla nykypäivän kannalta harhaanjohtavia ja vaarallisiakin; historian kulkutautien uhreja puolestaan ei soisi käytettävän pelkkinä tämän hetken tilanteen kommentoinnin välineinä.

Huomionarvoista on sekin, että aina ei ole lainkaan helppoa määrittää, mihin ja miten tautiepidemiat oikeastaan loppuvat. Nyt, pandemian, epävarmuuden ja vaihtelevien rajoitusten hallitsemassa maailmassa, ymmärrämme tämän kenties paremmin myös suhteessa menneisyyteen. On monessa mielessä loogista katsoa tietyn epidemian päättyvän siinä vaiheessa, kun uusia tartunta- ja kuolemantapauksia ei enää (juurikaan) ilmene. Yksittäisenkin epidemian varjo on kuitenkin pitkä, muodossa tai toisessa hyvinkin sen kokeneiden ihmisten loppuelämän mittainen. Tästä syystä

¹⁷ Ks. Heini Hakosalo & Annastiina Mäkilä, Epidemiahistoria mediassa kevään ja kesän 2020 aikana. *Tiede & edistys* 4 (2020), puheenvuorot osa 2, https://tutkijaliitto.wordpress.com/2021/01/29/epidemiahistoria-mediassa-kevaan-ja-kesan-2020-aikana/?fbclid=IwAR1SdC2e1gZuqnT7_i2j1qXiqrjxeQHbc5FjhtgjaPNrNSPR0j7Wi0FaN4 (11.2.2021).

epidemioiden vaikutuksia ei voida tiivistää pelkkiin kuolleisuuslukuihin eikä ”selviämistä” vain siihen, että on jäänyt eloon. Monet tartuntataudit ovat jättäneet ja jättävät eloonjääneille pysyviä vammoja ja kroonisia terveysongelmia; esimerkiksi isorokko saattoi johtaa sokeutumiseen tai hedelmättömyyteen, tuhkarokko taas alentaa immuunivastetta ja siten altistaa monille muille sairauksille.

Vielä vaikeampaa on arvioida epidemioiden henkisiä vaikutuksia niin yksilöille kuin yhteisöillekin. Poikkeusolot, pelko ja läheisten menetykset jättävät aina jälkensä. Lähihistorian esimerkeistä tiedetään, että niin luonnonmullistukset kuin tautiepidemiatkin aiheuttavat traumoja ja vaikkapa *survivor guilt* -termillä tunnettuja syyllisyydentunteita, jotka mielikuvissa yhdistetään tavallisemmin sotaan. Äkillisten epidemioiden kaltaisissa tai muuten erityisen raskaissa tilanteissa esimerkiksi hoitohenkilökunnalla voi puolestaan esiintyä niin sanottuja sekundäärisiä traumoja (*secondary trauma/secondary ptsd*). Ei ole mitään syytä olettaa, ettei tällaisia seurauksia olisi esiintynyt kautta historian. Menneisyyden suurissa epidemioissa ihmiset joutuivat kohtaamaan läheistensä tuskallisia kuolemia, kaupunkien kaduille kasautuneita ruumiita ja torjuntatoimenpiteiden voimattomuutta, sekä esimerkiksi karanteeneihin liittyneitä erittäin vaikeita eettisiä valintoja. Tästä syystä varsinkin populaareissa yhteyksissä edelleen varsin yleinen narratiivi, jossa esitetään epidemioista selvinneiden saaneen jollakin tavalla paremman elämän vaikkapa väestön vähentymisen kautta suhteellisesti lisääntyneiden resurssien vuoksi, on lyhytnäköinen ja käytännön elämälle vieras.

Tällainen narratiivi voi olla houkutteleva, koska se voidaan nähdä lohdullisena, etenkin akuutin kriisin keskellä. Se kuitenkin sivuuttaa paitsi inhimillisen kokemuksen monimutkaisuuden myös esimerkiksi eriarvoisuuden ja valta-aspektit. Erityisen ajattelematonta narratiivi onkin – myös nykypäivänä – suhteessa siihen, että epidemioista kärsivät tyypillisesti eniten ne, joilla on vaikein tilanne jo valmiiksi. Tämä pätee sekä yhteiskuntien ja yhteisöjen sisällä että globaalilla tasolla. Tautien historiaa tarkasteltaessa korostuu se, että epidemioiden aiheuttama kärsimys linkittyy merkittävästi eriarvoisuuteen ja kolonialismiin. Erityisen raskaasti tartuntataudeista ovat kärsineet alkuperäisväestöt ja esimerkiksi orjakaupan kohteiksi joutuneet ihmiset. Globaali eriarvoisuus näkyy selvästi myös tämänhetkisessä pandemiassa; kehittyvien maiden mahdollisuudet torjua epidemiaa ovat hyvin toisenlaiset kuin vauraissa länsimaissa. Rokotteiden hankinnassa ja jakelussa köyhempien maiden asema on niin ikään erittäin vaikea, vaikka pandemiaan tarvittaisiin nimenomaan globaaleja ratkaisuja. Lisäksi, kuten historian epidemioidenkin kohdalla, myös nykytilanteen väestötason vaikutuksia on vielä vaikea arvioida. Niin Suomessa kuin

maailmanlaajuisestikin pandemia on vienyt terveydenhuollon mahdollisuuksia kiinnittää huomiota muihin terveystoimiin, ja tästä syntyvällä hoitovelalla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia. Myös nämä riskit kohdistuvat muita enemmän heikommassa asemassa oleviin ihmisiin ja yhteisöihin.

Kysymykset monisyisten ja ristiriitaistenkin ilmiöiden yksinkertaistumisesta ja pinnallisten selitysmallien ja luonnehdintojen korostumisesta eivät tietenkään ole uniikkeja tautihistorian käsittelylle mediassa. Samoja asioita joutuu pohtimaan jokainen tieteen tekijä, joka kertoo tutkimusaiheistaan mediassa tai yleistajuistaa niitä muuten. Tällaisissa tilanteissa joutuu aina arvioimaan eettisiä kysymyksiä, jotka ovat usein vaikeita ja joihin tiedeyhteisö tarjoaa vähemmän tukea ja ohjeistusta kuin olisi suotavaa. Akuutissa poikkeustilanteessa niitä on kuitenkin erityisen tärkeää harkita tarkasti. Median nopeus ja toimintakulttuuri eivät tätä useinkaan helpota.

Kuinka sitten käsitellä tautien historiaa keskellä pandemiaa? Menneisyydestä voidaan hyvinkin etsiä perspektiiviä siihen, kuinka ihmiset ovat eläneet epidemioiden keskellä ja niiden läpi, ja kuinka yhteisöissä on käsitelty pelkoa, surua ja menetyksiä. Tällöin on ensiarvoisen tärkeää tuoda esiin ympäröivien kontekstien ja olosuhteiden erilaisuus nykypäivään nähden. Myös samastumispintaa voi siis historian epidemioista löytää, ilman että sorrutaan pinnalliseen kuolleisuusvertailuun tai historian kauheuksilla mässäilyyn.

Tautien historiasta on löydettävissä runsaasti esimerkkejä ihmisten välisestä avusta ja solidaarisuudesta sekä lääketieteen pyrkimyksistä estää ja hillitä epidemioita sekä jäljittää taudinaiheuttajia. Tällaisessa mielessä menneisyyden epidemioiden tuntemus voi hyvinkin luoda toivoa. Vastaavasti se voi antaa meille näkökulmia siihen, millaisiin asioihin – kuten epidemioiden erilaisiin lieveilmiöihin, torjuntatoimenpiteiden mahdollisiin varjopuoliin sekä pitkän aikavälin vaikutuksiin – olisi syytä varautua ja kuinka tällaisten epäsuorien vaarojen muodostamia riskejä voitaisiin ennaltaehkäistä.

*Tämä kirjoitus on tehty osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta *Agents of Enlightenment: Changing the Minds in Eighteenth-Century Northern Europe, 2017–2021*, hankenumerot 307668 ja 326253.*

FM **Elina Maaniitty** on väitöskirjatutkija Suomen ja Pohjoismaiden historian oppiaineessa Helsingin yliopistossa sekä Suomen historian oppiaineessa Turun yliopistossa. **Sähköposti:** elina.maaniitty@helsinki.fi.